

JUSTYNA KOWALSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4731-3832>

Uniwersytet w Białymstoku

Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja. Tematy główne i częściowe, plany badawcze. Sprawozdanie z IX Spotkania OBHK Instytutu Studiów Kobietych (Białystok 10–12 marca 2022 r.)¹

W dniach 10–12 marca 2022 r. w Białymstoku odbyło się IX Spotkanie Członków Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych. Niniejsze spotkanie zostało zorganizowane we współpracy z Pracownią Historii Kobiet w Katedrze Historii Kultury Uniwersytetu w Białymstoku.

Obrady o charakterze konferencyjnym poprzedził cykl konsultacji indywidualnych uczestników z prof. Małgorzatą Dajnowicz. Niniejsze spotkania warsztatowe miały na celu podsumowanie ustaleń naukowych członków zespołu „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobietych” z lat 2016–2022.

Po uroczystym powitaniu gości nastąpiło otwarcie konferencji przez prezes Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów

¹ Publikacja przygotowana/dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki. Jest wynikiem udziału w projekcie „Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja”.

Kobiecych i jednocześnie moderatorkę pierwszego panelu, prof. Małgorzatę Dajnowicz.

Autorką pierwszego wystąpienia była prof. Lidia Michalska-Bracha, która zaprezentowała referat pt. „*Wedle ideału Klaudynek...*”. *Wizerunek dziewiętnastowiecznej Polski w piśmiennictwie historycznym Antoniny Machczyńskiej (1837–1919)*. Prelegentka przytoczyła niezwykle życiorys Klementyny z Tańskich Hoffmannowej i na jego podstawie nakreśliła wzór Polki idealnej tamtego okresu. Wskazane zostały czynniki takie, jak: podejmowanie aktywności społecznej o charakterze narodowym, odwoływanie się do tradycyjnych wartości patriotycznych i katolickich, a także nawoływanie kobiet do ekonomicznego usamodzielniania się poprzez podejmowanie pracy zawodowej.

Następnie prelekcję o tytule *Sylwetka Izabeli z Flemingów Czartoryskiej* przedstawił dr Krzysztof Kossakowski. Autor określił tytułową postać mianem wielowymiarowej oraz niezwykle interesującej. Przytaczając kolejne wydarzenia biograficzne z jej życia, wysnuł konkluzję, że w rzeczywistości życie Izabeli podzielić można na dwa etapy – pierwszy, obfitujący w liczne skandale obyczajowe, gdy księżna ukazywana była jako „obywatelka świata”, dama spoglądająca na świat w sposób zachodni, oraz drugi, gdy dzięki braniu aktywnego udziału w życiu politycznym Polski w okresie rozbiorów postrzegać ją można było jako zagorzałą patriotkę.

Jako kolejna wystąpiła prof. Grażyna Legutko, która zaprezentowała referat pt. *Maria Sieroszevska (1881–1964). Studium przypadku*. W wystąpieniu autorka opisała poszczególne etapy życia „jakuckiego dziecka”, okraszając fakty biograficzne licznymi fragmentami z listów Sieroszevskiej do ojca i innych członków rodziny bohaterki.

Następna prelekcja wygłoszona przez dr Katarzynę Wodniak, reprezentującą Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, zatytułowana została *Redaktorki „Mojej Przyjaciółki”*. W głównej mierze niniejsze wystąpienie dotyczyło redaktorki Konstancji Chojnackiej, przebiegu jej życia, jej szczególnym zainteresowaniom antropozofią, ezoteryką oraz szeroko pojętymi połączeniami wiedzy i duchowości. Prelegentka opisała etapy pracy zawodowej Chojnackiej w redakcjach „Mojej Przyjaciółki”, „Świecie Kobiety”, a także prowadzenie audycji radiowych dotyczących m.in. kwestii więzienia, w szczególności cyklu pogadanek odnoszących się do życia

„za kratami”. Nadmieniła również o jedynej publikacji redaktorki, kodeksie towarzyskim o tytule *Współżycie z ludźmi*.

Autorką kolejnego wystąpienia była mgr Justyna Kowalska, która zaprezentowała tematykę *Kwestii kobiecej w Polskiej Kronice Filmowej*. W prelekcji wskazała na liczne zmiany w prezentowanym w kronice wizerunku kobiet na przestrzeni lat w nawiązaniu do zmieniającej się sytuacji polityczno-gospodarczej w kraju oraz ścisłej kontroli aparatu państwowego nad produkowanymi materiałami. Poruszyła również kwestię związaną z pracą redaktorską kobiet w ekipie tworzącej wydania kronik – w szczególności Heleny Lemańskiej, jednej z dwóch redaktorek naczelnych Polskiej Kroniki Filmowej w okresie jej istnienia.

Referatem zamykającym pierwszy panel konferencji było *Lustro z rysą, czyli problemy społeczne na łamach „Zwierciadła” w PRL* przygotowany i zaprezentowany przez dr Marię Bauchrowicz-Tocką z Uniwersytetu w Białymstoku. Autorka poruszyła tematykę podejmowania przez redaktorów periodyku „Zwierciadło” tematów powszechnych, jednocześnie marginalizowanych w związku z nieprzystępnością ich odbioru – alkoholizmu, prostytucji, wielodzietności w obliczu biedy, trudnej sytuacji ekonomicznej i społecznej ówczesnych rodzin, a także aborcji. Prelegentka określiła artykuły podejmujące tę nieprzyjemną i niełatwą tematykę mianem „zwierciadła rzeczywistości”, wskazując na fakt, że pisanie o nich wiązało się z odwagą i chęcią niesienia pomocy wykluczonym członkom społeczeństwa.

Po zakończeniu pierwszej części obrad otwarto dyskusję nad wygłoszonymi referatami, w trakcie której uczestnicy konferencji mieli okazję podzielić się swoimi spostrzeżeniami oraz uwagami na temat poruszanej problematyki.

Drugą część obrad konferencyjnych otworzył referat prof. Jolanty Chwastyk-Kowalczyk reprezentującej Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach o tytule *Ponadgraniczne mosty Ewy Mielczarek*. W wystąpieniu przedstawiony został życiorys oraz szczególne osiągnięcia zawodowe związanej z ziemią lubuską Ewy Mielczarek – kierownik, a zarazem starszego kustosza Oficyny Wydawniczej „Pro Libris” Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Autorka przedstawiła liczne, podejmowane przez bohaterkę swojego wystąpienia aktywności, w tym m.in. działalność wystawienniczą, organizację wydarzeń kulturalnych

oraz konkursów literackich, nieprzerwaną działalność wydawniczą oraz członkostwo w Radzie Wydawniczej, w której pełni również rolę sekretarza.

Wystąpienie mgr Emilii Pobochoy pt. *Wanda Landowska (1879–1959) – jedna z najwybitniejszych klawesynistek przełomu XIX i XX wieku* oparte zostało na historii polskiej pianistki oraz kompozytorki, określonej mianem jednej z najsłynniejszych światowych artystek grających na niemal całkowicie w ówczesnych czasach zapomnianym klawesynie. Prelegentka opisała wieloletni trud Landowskiej wkładany w badania nad muzyką dawną, mające na celu odrodzenie muzyki renesansowej oraz barokowej. „Wielka dama klawesynu”, jak zwykle się o niej mówić, zgromadziła także kolekcję starych instrumentów, muzykaliów oraz założyła bibliotekę w powołanej przez siebie do życia szkole *L'École de Musique Ancienne* („Szkole Muzyki Dawnej”).

Następnie prelekcję o tytule *Praca wychowawczo-propagandowa i kształtowanie postaw ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet (1940–1945)* przedstawiła dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, historyk Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, badaczka działalności kobiet w czasie wojny. Autorka w swoim wystąpieniu opisała funkcje, jakie miały spełniać organizowane dla kobiet zrzeszonych w Pomocniczej Służbie Kobiet programy specjalne oraz tzw. pogadanki o charakterze wychowawczym. Wskazane zostało, jak istotne we wspomnianej pracy oświatowej było kształtowanie odpowiednich postaw ochotniczych (przede wszystkim patriotycznej) oraz zwalczanie niepożądanych zachowań, jak chociażby plotkarstwa bądź nieposłuszeństwa wobec przełożonych.

Kolejną uczestniczką panelu była prof. Olga Dąbrowska-Cendrowska, która przedstawiła referat pt. „*Twój Styl*” – *pierwszy polski magazyn luksusowy*. Autorka wskazała na niekwestionowaną nieprzerwanie od ponad 30 lat pozycję lidera miesięcznika luksusowego w Polsce na podstawie licznych statystyk oraz zestawień danych sprzedażowych. Prowadząc badania nad numerami periodyku wydanyymi w latach 1990–2002, prelegentka uwypukliła kwestię jego historii, zmian występujących w kolegium redakcyjnym oraz cechy charakterystyczne wydawanego przez Wydawnictwo Bauer miesięcznika dla kobiet.

Udzielenia odpowiedzi na zadane w tytule piątego z kolei referatu pytanie *Czy choroba jest kobietą? O językowym obrazie wy-*

branych dolegliwości (na podstawie tekstów polskiego folkloru) podjęła się prof. Marzena Marczevska. Ta związana z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach badaczka wskazała na fakt, że od niepamiętnych czasów kobieta kojarzona była z negatywnym odbiorem, czy to w odniesieniu do biblijnego grzechu pierworodnego, odwiecznego wizerunku rzucającej uroki kobiety-czarownicy, czy też w nawiązaniu do tradycyjnych wierzeń słowiańskich, gdzie liczne potwory przyjmowały postacie kobiece – strzyg, zmór, południc bądź mamun. Zdaniem prelegentki określanie żeńskim mianem chorób, np. cholery, dżumy, hiszpanki, miało na celu spersonifikowanie przez członków społeczności wiejskich nieznanych oraz przerażających ich dolegliwości w celu zniwelowania trawiącego ich lęku.

W następnym referacie pt. *Ałła Krawczuk, ukraińska językoznawczyni, polonistka, przyjaciółka Polski* prof. Alicja Gałczyńska, w nawiązaniu do obecnej sytuacji mającej miejsce w Ukrainie, przybliżyła postać tytułowej popularyzatorki języka polskiego oraz kierowniczkę Katedry Filologii Polskiej na Uniwersytecie Lwowskim – Ałły Krawczuk. Prelegentka wskazała na niezwykle silne powiązanie bohaterki wystąpienia z Polską, a przede wszystkim z językiem polskim, wymieniając liczne przyznane jej nagrody związane ze znajomością naszej ojczystej mowy, np. Cudzoziemski Mistrz Języka Polskiego, Ambasador Polszczyzny. Podkreśliła również ogromny wkład Krawczuk w upowszechnianie i wzbudzanie zainteresowania wśród młodych ukraińskich studentów polszczyzną, a także przedstawiła jej zainteresowania badawcze polegające na zestawianiu form grzecznościowych w językach polskim i ukraińskim.

Referat pt. *Kobiety polskiego prawa w XX wieku* autorstwa dr Diany Dajnowicz-Piesieckiej był ostatnim zarówno w drugim panelu, jak i zamykającym obrady obejmujące pierwszy dzień konferencji. W prelekcji opisane zostały pokrótce życiorysy wybitnych Polek mających niebagatelny wpływ na stan polskiego prawodawstwa minionego wieku, a także tych, które przetarły szlaki innym kobietom, chcącym podjąć się pracy zawodowej w tej dziedzinie. Wśród nich znalazły się Irena Kaliska – pierwsza odnotowana studentka prawa na polskim uniwersytecie; Wanda Wóytowicz-Grabińska – związana z ochroną prawną nieletnich sprawców czynów karalnych, pomysłodawczyni stworzenia domów poprawczych dla dziewcząt, pierwsza kobieta na stanowisku sędziowskim w Polsce

(czwarta w Europie); Maria Hasińska – pierwsza sędzina w Polsce, która orzekała w sprawach dorosłych osób (Wóytowicz-Grabińska sądziła jedynie nieletnich); Helena Wiewiórska – pierwsza adwokat w Polsce oraz Maria Borucka-Arctowa – pierwsza w Polsce profesor prawa (nadano jej tytuł dopiero w 1978 r.).

Po zamknięciu panelu nadszedł czas na dyskusję, podczas której uczestnicy konferencji mieli okazję zadać pytania dotyczące zaprezentowanych referatów oraz wymienić się spostrzeżeniami na ich temat.

Wystąpienie prof. Małgorzaty Dajnowicz pt. *Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja. Dyskusja na temat projektów badawczych zespołu* otworzyło kolejny, ostatni dzień obrad konferencyjnych. Dotyczyło ono w głównej mierze podsumowania dotychczasowego dorobku Ośrodka oraz opisanie podejmowanych przez poszczególnych jego członków zainteresowań badawczych w ramach kontynuacji realizacji projektu. Omówione zostały plany do wykonania na kolejnych spotkaniach w odniesieniu do interdyscyplinarnego spojrzenia zespołu na dzieje kobiet, z uwzględnieniem odmiennych punktów badawczych przy użyciu różnej metodyki pracy na wielorakich źródłach.

Następnie prelekcję o tytule *Prawa obywaterek Rzeczypospolitej Polskiej w międzywojennej prasie dla kobiet* przedstawiła prof. Ewa Maj z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W wystąpieniu wskazała, że to prasa była pierwszym źródłem informacji wskazującym na wydarzenia o charakterze związanym z prawami kobiet – prawie do edukacji, prawach obywatelskich, społecznych. W periodykach skierowanych do kobiet odnaleźć można było również, mające na celu inspirację, historie opisujące losy kobiet, którym udało się „przebić szklany sufit” i osiągnąć sukces. Autorka w swoim wystąpieniu, mówiąc o roli kobiet w podejmowaniu decyzji o charakterze ekonomicznym, odwoływała się do metodologii indyjskiego noblisty, teoretyka ekonomii dobrobytu Amartya Kumar Sena.

W kolejnym referacie pt. *Polityki sektorowe państwa na łamach prasy dla kobiet w latach 1944–1988* dr Łukasz Jędrzejski przedstawił zarys problematyki, jaką podejmował będzie w ramach kontynuacji działalności w Ośrodku Badań Historii Kobiet. Poruszył kwestie zarówno obranej cezury czasowej, jak i zakresu badań, planowanych do użycia metod badawczych, a także źródeł.

Jako następna wystąpiła dr Anna Szwed-Walczak z referatem pt. *Prawa, wolności i obowiązki obywatelskie w polskiej prasie dla kobiet w latach 1989–1997*. Autorka w swoim wystąpieniu

oparła się na analizie periodyków „Filipinka”, „Kobieta i Życie”, „Przyjaciółka” oraz „Zwierciadło”. Wskazała na występujące na łamach prasy liczne przemilczenia związane z aktywnością polityczną, zawodową i społeczną kobiet, jak też związane z ich wolnościami osobistymi (np. prawie decydowania o macierzyństwie). Wśród metod, jakie stosowały zespoły redaktorskie, aby nie podejmować wprost danej drażniącej i potencjalnie niebezpiecznej materii, wyróżnić można: zwykle przemilczenie kwestii (w celu zapobieżenia ingerencji cenzorskich), celowe niedookreślenie problemu, zadawanie pytań retorycznych, stosowanie eufemizmów, implikatur konwersacyjnych, a także aluzji oraz sugestii.

Przedostatnią prelegentką w danym panelu była dr Justyna Zajko-Czochańska, która podjęła się opracowania referatu pt. *Pisma dla kobiet wiejskich. Przykład „Gospodyni”*. Autorka przedstawiła dotychczasowy stan badań na temat tego czasopisma kobiecego, przedstawiła jego historię, częstotliwość ukazywania się, profil potencjalnych odbiorców oraz opisała specyfikę zmian w nakładzie „Gospodyni” na przestrzeni lat. W wystąpieniu omówione zostały również poszczególne (stałe oraz ulegające modyfikacjom) rubryki w piśmie, a także scharakteryzowano najczęściej podejmowane na łamach tego periodyku tematy.

Wystąpieniem wieńczącym obrady IX Spotkania Członków Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet był referat dr Urszuli Sokołowskiej pt. *„Kobieta i Życie” (1990–2002)*. Autorka, podobnie jak w przypadku poprzedzającego ją wystąpienia, scharakteryzowała badany przez siebie periodyk. Uzasadniła przyjętą cezurę badawczą czasopisma, opisała układ pisma, jego cechy charakterystyczne oraz podejmowaną problematykę. W referacie przedstawiła sylwetki dwóch bohaterek, których historie opisane zostały na łamach „Kobiety i Życia” – Cher oraz Tiny Turner. Na ich podstawie autorka przeprowadziła analizę porównawczą i wyodrębniła wnioski odnoszące się m.in. do wyróżnienia kilku etapów ukazywania losów danych kobiet, punktów zwrotnych w ich życiu, kładzenia mocnego nacisku na ich wygląd zewnętrzny. Zwróciła również szczególną uwagę na podejmowane przez periodyk próby upowszechniania wzoru kobiety niezależnej, ambitnej, przebojowej oraz wyzwolonej, a także mocnego podkreślania seksualności bohaterek niniejszych materiałów prasowych.

Po wygłoszeniu wszystkich referatów przeprowadzono merytoryczną dyskusję, wniesiono uwagi oraz spostrzeżenia do